

Байда Б.Ф.

кандидат економічних наук, докторант
Східноєвропейського університету імені Лесі Українки

Baida Bohdana

Candidate of Sciences (Economics),
Lesia Ukrainka East European University, Lutsk, Ukraine

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕФЕКТИВНІСТЬ» В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ КОМПАНІЙ

RESEARCH OF THE CONCEPT OF “EFFICIENCY” IN THE SYSTEM OF DEVELOPMENT OF TOURIST COMPANIES

Нині сталий розвиток країни визначається рівнем ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Актуальність дослідження обумовлена потребою поглиблення розуміння поняття «ефективність» в контексті діяльності туристичних компаній. Метою статті є дослідження генезису поняття ефективності діяльності туристичних компаній у сучасній економічній науці та в умовах управління організаціями. Проаналізовано погляди економістів, науковців в часовому аспекті щодо еволюції наукової думки щодо сутності та особливостей поняття «ефективність» стосовно взаємозв'язку з іншими термінами. Отримані результати засвідчили, що термін «ефективність» є комплексним поняттям, яке об'єднує такі ознаки та напрями, як статика, тобто ситуація, котра відображена завдяки показникам господарської діяльності, результативності діяльності; динаміка, процес, виконання певних дій, поєднання різних видів діяльності суб'єкта господарювання; взаємозв'язок між предметами, явищами, особами та сприйняттям цілей туристичної компанії, її працівників; вираження вартості об'єкта дослідження.

Ключові слова: ефективність, туризм, діяльність туристичних компаній, класифікація, види, критерії, ознаки.

Сейчас устойчивое развитие страны определяется уровнем эффективности деятельности субъектов хозяйствования. Актуальность исследования обусловлена потребностью углубления понимания понятия «эффективность» в контексте деятельности туристических компаний. Целью статьи является исследование генезиса понятия эффективности деятельности туристических компаний в современной экономической науке и в условиях управления организациями. Проанализированы взгляды экономистов, ученых во временном аспекте касательно эволюции научной мысли относительно сущности и особенностей понятия «эффективность» касательно взаимосвязи с другими терминами. Полученные результаты засвидетельствовали, что термин «эффективность» является комплексным понятием, которое объединяет такие признаки и направления, как статика, то есть ситуация, которая отражена благодаря показателям хозяйственной деятельности, результативности деятельности; динамика, процесс, выполнение определенных действий, сочетание различных видов деятельности субъекта хозяйствования; взаимосвязь между предметами, явлениями, лицами и восприятием целей туристической компании, ее сотрудников; выражение стоимости объекта исследования.

Ключевые слова: эффективность, туризм, деятельность туристических компаний, классификация, виды, критерии, признаки.

In our time, the sustainable development of a country is determined by the level of efficiency of enterprises activity. The examination of the term “efficiency” is crucial for ensuring the direction of growth of the national economy and the development of tourism companies. The relevance of the topic also depends on a better understanding of the term “efficiency” in the context of the activities of tourism companies. The purpose of the article is to investigate the fundamental concepts of the efficiency of tourism companies in modern economic science and in the management of the organizations. The article analyzes the scientific works to identify the essence of efficiency bearing in mind the different cognitive views and presents the author’s vision of the interpretation of “efficiency”. The views of economists and scientists in the temporal aspect in terms of the evolution of scientific thought regarding the substance and particular characteristics of the concept of “efficiency” in conjunction with other concepts are analyzed. The survey is based on the following methods: analysis, systematization and generalization to clarify the content of the category “efficiency”, as well as to critically understand the approaches, concepts and proposals of leading scientists regarding the efficiency of tourism companies; schematic and graphic images for the visual display of the results of research and analytical data. The results indicated that the term “efficiency” is a complex notion which combined the following features and trends: the static (a situation which is affecting the indicators of economic activity, performance); the dynamic, process, implementation of certain actions, combination of different activities

of economic entities; the relationship between objects, phenomena, persons and the perception of the goals of the tourism company, its employees; the value of a research subject. The main provisions can be adopted by executive bodies of the tourism companies, local and regional authorities of the national economy. The analysis is the basis for the formation of methodological approaches to evaluation of the effectiveness of tourism companies, the creation of strategies and programs for tourism development at different hierarchical levels. This analysis makes it possible to understand what efficiency is.

Keywords: *efficiency, tourism, activity of tourism companies, classification, types, criteria, features.*

Постановка проблеми. У процесі наростання ступеня невизначеності економічних умов підвищуються значення й обґрунтування ухвалених управлінських рішень, втілення яких потребує більшої віддачі у вигляді інвестицій та залучення використання резервів організацій.

Ефективність функціонування національної економіки, діяльності туристичних компаній обумовлено якістю менеджменту та ухвалених управлінських рішень [6; 12], тому сучасні менеджери повинні бути насамперед стратегами, котрі спроможні максимально чітко й адекватно оцінити внутрішні елементи діяльності організації та потреби, особливості зовнішнього середовища. Саме менеджмент є об'єднуючим чинником, спрямованим на зростання ефективності діяльності туристичних компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення сутності поняття «ефективність», особливостям ефективності діяльності суб'єктів господарювання у сфері туризму приділили увагу такі науковці, як Л. Беллор [7], Т. Гюнтер [7], І. ДеТоро, Е. Духонін [2], Д. Ісаєв [2], С. Новосельські [10], В. Коваль [9], Р. Лобай [3], Н. Подольчак [4], А. Тендер, П. Хаманн [7], Ф. Шиманн [7], Е. Шкшипек [11], В. Кондалкар, З. Юринець [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що ефективність діяльності туристичних компаній є звичним напрямом дослідження для багатьох науковців, проблема ефективності ще недостатньо вивчена й досить часто ототожнюється з результативністю та іншими поняттями. Недостатність комплексних напрацювань цього питання, відсутність чіткого трактування та класифікації ефективності діяльності туристичних компаній постає наслідком нерозвиненості підходів до визначення економічних результатів діяльності підприємства.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження генезису поняття ефективності діяльності туристичних компаній у сучасній економічній науці та в умовах управління організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для опису ефективності діяльності туристичних компаній розглядають найважливіші поняття, зокрема «ефективність», «результативність». В економічному науковому колі досі відсутнє єдине трактування поняття «ефективність».

Поняття «ефективність» синонімізують із такими термінами, як «результативність», «дієвість», «прибутковість», «продуктивність факторів виробництва» [5, с. 507].

Найбільша кількість науковців [8–10] трактує зазначене поняття в категорії результативності діяльності, тобто відношення ефекту чи результату до ви-

трачених затрат чи ресурсів. Ефект розглядають як бажаний результат певного цілеспрямованого процесу (послуга чи продукція із запланованими споживчими якостями, прибуток від діяльності). Ефект у такому разі постає винятково кількісною ознакою процесу отримання запланованого результату.

Однак важко погодитись із зазначеним трактуванням ефективності. Найкраще відмінність зазначених категорій підкреслив П. Друкер, який вказав на потребу розмежування двох категорій: «результативність – це робити правильні дії, а ефективність – це робити дії правильно» [5, с. 496].

З іншого боку, ефективність діяльності організації розглядають під кутом продуктивності та прибутковості, тобто надають дефініції кількісного забарвлення [2, с. 23–25]. Підтримуємо думку А.Р. Тендера та І.Дж. ДеТоро [2, с. 31–32], які відзначають саме якісний аспект розвитку організації в ході вивчення поняття ефективності, тобто ефективність дає відповідь на запитання про те, завдяки якій комбінації та яким ресурсам організація одержує результат.

Ефективність, на думку окремих економістів [4; 5], є проявом різних процесів і дій винятково управлінського характеру. Зарубіжні автори [7] розглядають ефективність в контексті успішності, вигоди та економії. Таким чином, з ефективністю пов'язують цілеспрямованість. Діяльність вважають ефективною в разі повного або частково досягнення поставлених цілей за здійснення діяльності.

Ефективність повинна сприйматися ширше, тобто як міра успіху організації, ступінь досягнення цілей завдяки використанню ресурсів. Ефективність стосується економіки, завдяки якій досягаються орієнтовані цілі. Рівень виробництва чи надання послуг, досягнутий організацією з обмеженими ресурсами, визначає її ефективність, тоді як ефективність визначає ступінь, яким організація досягає своїх цілей [8, с. 11]. Також сутність ефективності вбачають у поведінковому розумінні, коли цілі організації та окремих людей ідеально інтегровані [10, с. 6].

Найважливіші трактування поняття «ефективність» виділено й згруповано у табл. 1.

На нашу думку, ефективність є більш складним поняттям. В організаціях з'являється чималий обсяг нових напрямів діяльності. Менеджери змушені ставити й досягати великої кількості цілей у різних напрямках функціонування, що можуть нівелювати чи ускладнити досягнення інших. Ефективність діяльності туристичних компаній визначається ступенем досягнення сформованих цілей. Це приводить до масштабування області застосування ефективності в процесі ухвалення управлінських рішень.

Підбиваючи підсумок, можемо зазначити, що термін «ефективність» – це комплексне поняття, яке об'єднує такі спільні ознаки та напрями:

Трактування поняття «ефективність»

Ознака поділу категорії	Характеристика поняття «ефективність»	Автори
Статичний підхід (ситуація, котра відображена завдяки показникам господарської діяльності, результативності діяльності)	Відносний показник, що прирівнює отриманий ефект з витратами або ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту.	В. Ковальов
	Виробництво максимально можливого за величиною вартості продукту із застосуванням ресурсозберігаючих технологій, з урахуванням наявності платоспроможного попиту.	М. Тодаро
	Характеризує зв'язок між кількістю одиниць рідкісних ресурсів, які застосовуються в процесі виробництва, та одержуваною в результаті кількістю якогось продукту.	К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю
	Розкривається через показники рентабельності, що є відносними характеристиками фінансових результатів.	В. Подольська, О. Ярш
	Відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що визначаються як відношення ефекту, результату до витрат.	Б. Райзберг, Л. Лозовський, Е. Стародубцева
	Стан речей, за якого за наявних виробничих ресурсах та рівня знань неможливо виробити більшу кількість одного товару, не жертвуючи можливістю виробити певну кількість іншого товару.	В. Парето
Вираження вартості об'єкта дослідження	Показує не сам результат, а «ціну» його досягнення.	С. Мочерний
	Є оціночною категорією, яка завжди пов'язана з відношенням цінності результату до цінності витрат.	П. Хейне, П. Боуттке, Д. Причитко
Динаміка, процес, виконання певних дій, поєднання різних видів діяльності суб'єкта господарювання	Форма вияву закону економії часу.	С. Мочерний
	Швидке реагування на ринкові виклики та очікування; інтерактивний процес розвитку, включаючи явища всередині організації та поза нею.	Е. Шкшипек, В. Коваль
	Комплекс господарських заходів, зокрема впровадження нової техніки; інвестиційний проект; укладання комерційної угоди; реалізація господарського рішення; втілення екологічних ініціатив; проведення соціальних заходів, спрямованих на підвищення добробуту людей, поліпшення інфраструктури, формування культурних цінностей.	Л. Мельник, О. Корінцева
Взаємозв'язок між предметами, явищами, особами; сприйняття цілей туристичної компанії та працівників	Відображає виробничі відносини, що складаються між суспільством та підприємствами й окремими працівниками, дію об'єктивних економічних законів, розвиток продуктивних сил, тип виробничих відносин, є формою вираження цілей виробництва.	Ф. Горбонос
	Ознака, притаманна цілеспрямованій взаємодії, відображає передусім ступінь досягнення цілей.	А. Шегда
	Явище, яке характеризує оптимальність цілеспрямованої дії, способу, механізму реалізації або стану суб'єкта за наявності альтернатив.	Н. Подольчак

Джерело: складено автором на основі джерел [1; 2; 3; 4; 6; 9; 11; 12]

– статика, тобто ситуація, котра відображена завдяки показникам господарської діяльності, результативності діяльності;

– динаміка, процес, виконання певних дій, поєднання різних видів діяльності суб'єкта господарювання;

– взаємозв'язок між предметами, явищами, особами та сприйняття цілей туристичної компанії, її працівників;

– вираження вартості об'єкта дослідження.

Висновки. Дослідження поняття «ефективність» все ще залишається визначальним у контексті забезпечення напрямів зростання національної економіки, розвитку туристичних компаній. Проведений аналіз наукових праць щодо розкриття сутності ефективності з урахуванням різних когнітивних поглядів засвідчує способи трактування ефективності, які різняться за часом (статика, тобто ситуація, котра відображена завдяки показникам господарської діяльності, результативності діяльності; динаміка,

процес, виконання певних дій, поєднання різних видів діяльності суб'єкта господарювання), сприйняттям цілей туристичної компанії та працівників, взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх елементів організації та її вартості, цінності. Розуміння поняття «ефективність» сприяє формуванню ознак і характеристик ефективності туристичних компаній, виробленню критеріїв ефективності як засобів підтримки, моніторингу та контролю рівня ефективності.

Бібліографічний список:

1. Байда Б. Системний підхід до розвитку менеджменту туризму. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69). № 2. С. 22–25.
2. Духонин Е., Исаев Д., Мостовой Е. Управление эффективностью бизнеса / под ред. Г. Генса. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2005. 269 с.
3. Лобай Р. Теоретичні підходи до визначення ефективності економічної діяльності. *Ефективність державного управління*. 2013. № 36. С. 353–361.

4. Подольчак Н. Поняття та види ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств. 2007. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4871/1/33.pdf> (дата звернення: 30.09.2019).
5. Шегда А. Менеджмент : навчальний посібник. Київ : Знання, КОО, 2002. 583 с.
6. Юринець З. Дослідження конкурентного середовища ринку туристичних послуг України. *Ефективна економіка*. 2015. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3759> (дата звернення: 28.10.2019).
7. Hamann P.M., Schiemann F., Bellora L., Guenther T.W. Exploring the dimensions of organizational performance: a construct validity study. *Organizational Research Methods*. 2013. Vol. 16. No. 1. P. 67–87.
8. Kondalkar V.G. Organization Effectiveness and Change Management. PHI Learning Pvt. Ltd., 2010. 256 s.
9. Kowal W. Skuteczność i efektywność – różnicowanie i aspekty interpretacji. *Organizacja i Kierowanie*. 2013. № 4(157). P. 11–23.
10. Nowosielski S. Skuteczność i efektywność realizacji procesów gospodarczych. W: *Efektywność funkcjonowania szkół wyższych*. Red. T. Dudycz, Z. Wilimowska. Indygo Zahir Media, Wrocław, 2008. 186 s.
11. Skrzypek E. Jakość i efektywność. Wydawnictwo UMCS, Lublin, 2000. 234 s.
12. Yurynets Z., Bayda B., Petrush O. Country's economic competitiveness increasing within innovation component. *Economic Annals – XXI*. 2015. № 9–10. P. 32–35.
2. Dukhonin Y., Isayev D., Mostovoy Y. (2005). Upravleniye effektivnost'yu biznesa [Business Performance Management]. Moscow : Alpina Business Books, 269 s.
3. Lobay R. (2013). Teoretychni pidkhody do vyznachennya efektyvnosti ekonomichnoyi diyal'nosti [Theoretical approaches to determining the effectiveness of economic activity]. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, № 36, pp. 353–361.
4. Podolchak N. (2007). Ponyattya ta vydy effektivnosti system menedzhmentu mashynobudivnykh pidpryyemstv [Concepts and types of efficiency of management systems of machine-building enterprises]. Available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4871/1/33.pdf> (accessed: 30 September 2019).
5. Sheghda A. (2002). Menedzhment [Management]. Tutorial. Kiev : Knowledge, KOO, 583 s.
6. Yurynets Z. (2015). "Research of the competitive environment of the tourist services market of Ukraine". *Efektivna ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3759> (access date: October 28, 2019).
7. Hamann P.M., Schiemann F., Bellora L., Guenther T.W. Exploring the dimensions of organizational performance: a construct validity study. *Organizational Research Methods*, 2013. Vol. 16. No. 1, pp. 67–87
8. Kondalkar V.G. (2010). Organization Effectiveness and Change Management. PHI Learning Pvt. Ltd., 256 s.
9. Kowal W. Skuteczność i efektywność – różnicowanie i aspekty interpretacji. *Organizacja i Kierowanie*. 2013. № 4(157), pp. 11–23.
10. Nowosielski S. Skuteczność i efektywność realizacji procesów gospodarczych. W: *Efektywność funkcjonowania szkół wyższych*. Red. T. Dudycz, Z. Wilimowska. Indygo Zahir Media, Wrocław, 2008. 186 s.
11. Skrzypek E. Jakość i efektywność. Wydawnictwo UMCS, Lublin, 2000. 234 s.
12. Yurynets Z., Bayda B., Petrush O. Country's economic competitiveness increasing within innovation component. *Economic Annals – XXI*. 2015. № 9–10. P. 32–35.

References:

1. Baida B. (2019). Sistemnyy otdel do rozvitki menedzhmenta turizmu [Systems approach to development of tourism management], *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*. Vol. 30(69), no. 2, pp. 22–25.